

Janez
Švajncar

Bo že kako

Vrtljivost brez prenehljajev, ploskve se sploščajo v plošče in grizejo oblike sklenjenih in prepletajočih se kolobarčkov, kolači oljnic so bili takrat naloženi v skladišču in jih je opazila svetloba, ko je moški odprl vrata in ji je dal upati, da si poteši slo.

Danja se namrgodi in zamahne z rokama, z odprtima dlanema proti njenemu obrazu, da se ji odmakne in ubrani dotika, tlesket bi jo pospremil v brado, morebiti celo v nos, rekla ji

je, pazi in ne počni norosti, tako ti spoštuješ svojo mater.

— Bo že kako.

Samo to ji odrine iz ustnega polkroga, ta njena odrezava rezkost ji zamaje tla pod nogami, sedeti, obsedeti, da ne bo padcev, tukaj pred njo mora zadržati svojo notranjost v mirni legi, ne pokazati niti z najmanjšim odtenkom, da je razdvojena in na meji obupa, ko se bliža plenjavost in ni več poroštva za trdoto, ki jo ji kaže.

Noče se postaviti nadnjo in ji prerezati samostojnosti, lepo sta se pogovorili in odgovorili, da med njima ne bo razlike in ne cvetov prestižev: tukaj mati, tamkaj hči, črta, čez katero ni mogoče stopiti, preskočiti jo je brez pomena, ker ni usmerjena nikamor. Tiho pravilo brez dodatka sestavljenih in spojenih črk, to pravilo spoštujeta in negujeta, čezenj ne pripeta, so le preskoki in vračanja na izhodišče, ker ju je sedanjost prisilila k temu, kar je bilo v preteklosti in že takrat odločeno in določeno, da bo tako, kakor je.

Premišlja in tava med neskončnimi travami in drevesi, sama bo morala izravnati rogovile, štrclje in okljuke, pa ji ne uspeva, so le poskusi z dna v pokončnost, ki se končajo brez pričakovanega učinka že na samem začetku, ko nastajajo šele dotiki in brneče žice, ampak ne odneha, s stanjem se ne sprijazni, njej pritiče pravica, da pobira odbegle kocke in jih sestavlja v celoto, vrniti jim hoče mikavnost, da jih Danja radoživo sprejme v naročje in se poigrava z njimi, kakor je to počenjala toliko let v naravni svetlobi in v umetni bleščavi, še tedaj, ko je njo obšlo in se je oprijelo s plevelasto trdoživostjo, da je že prerasla te kocke.

Neobčutljiva je za zunanje vplive, ki naskakujejo stene: dvigalo se napoveduje z vmesnimi postajami na presledkih stopnišč, sosedge opozarjajo nase s teki, z ropoti, s poki, zmaguje gornji sosed, ki menda uporablja batni kompresor ali vsaj vrteljni sveder, da srhljivo para lobanjsko skorjo. Ne premakne se z divana, podložila si je blazino, ni ji všeč, pomakne jo za hrbet in s hrbtom na njeno mehkost, s prsti obeh rok pa po Rubikovi kocki, z očmi po barvah, družno s prijemi in pogledi, odločila se je za zelene kvadrate, ki jih hoče v ubranost in skladost na gornji ploskvi. Naloga je preprosta, izvedba zahtevnejša: zavrtljaji z izračunom za poznavalca in naključnostjo za nepoznavalca, premestitve kvadratov z zeleno barvo z obstranskih ploskev na glavno, ki bo to postala po njenem hotenju in odločitvi, ker jo ima za najbolj pregledno, pripravno in očem vpadno. Zakon vztrajnosti se potrди, našel je svojega privrženca, svojega predanega gorečnega, ona vztraja in se predaja misticizmu.

Opozorila jo je, da zapravlja čas, tam na mizi so razvrščene knjige, namenjene njej in njeni potrebi, na njihovih straneh jo pričakuje vse tisto, kar ji še manjka do dozoritve in samostojnega nastopa za katedrom in pisalno mizo, tale Rubikova kocka zanjo sploh ni važna, vsaj ne zdaj, ko še ni končala šole.

— Bo že kako.

Tole ju poganja v begavost, razdvaja in neti plamene odtujenosti, ne pogasita jih, tleči ogorek v notranjosti se je poistil z ožigalko, korala nedolžna, nikomur škodljiva, in vendar sta obe prizadeti in ožigosani z znamenji trajnosti: mati se čuti prikrajšana in opeharjena, hči se čuti vzvišena in nikoli podrejena. Ne ne, ne bo se uklonila, če ji je Rubikova kocka všeč, ji je všeč in nihče je ne odvrne od pripadnosti njej in njeni mikavnosti. V desetinah sekund sta ji povrnili svatovsko urejenost madžarski ljubitelj in nemški ljubitelj, da se barve skladajo vsake na svoji ploskvi, ploskev je šest, štiri strani neba, vice, pekel, malenkost, uspela bo, zato ne odneha in všečno pogleduje hiteče prste, ki so že zelo spretni in bodo še bolj. Tkivo v elastiko in pregibi v samodejnost.

Prišteva se med pripadnice samote, izjema med pubertetnicami, ki ne marajo ostati same in si zmišljujejo sošolke, domače vaje, ponavljanje snovi, od bližnjega k daljnemu, od daljnega k bližnjemu, samote se ji zahoče zato, da bo Rubikovo kocko pripeljala iz skrivnosti v poenostavljenost. Zakaj jo begajo različno razvrščene barve in ji zaposlijo toliko hitečih prstov, začetna zanimivost ji je postala nuja, edini smisel potrditve samostojnosti, pritegnjena je in se ne izloči iz vrste, umik ne pride v poštev in pogloblja naspotja med njima, da je že podobno brezupu.

Prosila jih je, da ji dopustijo ostati v ustanovi še potem, ko bo napočil njen čas počitka, to ni začasni odmor, presledek med delavniki, nedeljami in prazniki, umika se za stalno, izpolnila bo oba pogoja za upokožitev, zato se bo morala umakniti, čeprav to ni umik, marveč pravica, njena pravica, ki si jo pridobi po predpisih. Vsi ne dočakajo tega, prometne nesreče, delovne nezgode, bolezni, naravna selekcija, in v ozadju še vojne, spopadi ne ponehajo, države se potegujejo za mir, države se vojskujejo, veliki otroci,

ki hočejo ne ve se čigave igrače, čeprav jih pokončajo, žarišča ugašajo in vzplamenijo, žrela vulkanov, zdaj v Evropi, zdaj v Aziji, potem v Afriki, potem v Karibih, potem na Falklandskih otokih, potem . . . Ne ne, Danje to ne zanima, prihrani si za posladek in nerviraj se brez mene, mene ne pritegni, nočem se vključiti in obremeniti še s tem, ji pravi in okoli usten ji zacveti nasmešek, da plane pokonci in tja pred okno pa s hrbtom proti njej, ena polovica telesa proti svetlobi, druga polovica telesa proti senci, ne pomiri se, pomiritev poišče v sosednjem prostoru in še koraki v ta sosednji prostor, po mehko, s copati na nogah, drsajoče po preprogi, ki sta jo kupila z možem. On je hotel to preprogo, skoz izložbeno okno jo je opazil, čeprav ni bila vsiljiva in vabeče razprostrta: pridi, vzemi me, polasti se me, v kritje in v objem, ždeča rola se je kazala popolnoma nedolžna in kakor da ni za posvetno rabo, namenjena nikomur, udeležena le tam, po naključju med pohištvom, gladki in narezljani elementi, vedno slabše gredo v prodajo, mladi zakonci si ne potešijo pričakovanj, niso po njihovem okusu, hočejo sprebirati, odbirati, a kaj in koliko, pritlehno in nadtlehno, krediti so omejeni, skimavajoče glave, telesa prihajajo zravnana in odhajajo rahlo namoljena, pregibi kosti, opletanje z rokami, nihajoči vratovi in nihajna vrata v gibanju.

Odvrnil ji je, preden mu je dušo izkričala s konice jezika, da je nemočen in v podrejenem položaju nasproti predpisu, in če je bil dovolj razločen in jasen, bo dojela, kaj ji je dejal: torej oditi in prepustiti delovno mesto naslednici. Mlade, diplome, eksistenca in tako naprej, ustava, pravica do dela. Naslednica na njenem stolu, za tole mizo, ki ji je postala neodtujljiva lastnina, nepogrešljiva spremljevalka, opozorilka, svarilka, svetovalka, prišepetalka, molčečnica, s komolci po njenih robovih, s konicami prstov med mapami, z dlanmi obeh rok po stekleni plošči, pod katero ji je koledar odkrival dneve in vsakodnevne naloge, opravila, ki so ji naložena in jih ne more odkloniti, upreti se sploh ne, ni v njeni naravi, miroljubna, redoljubna, krotka, v nenehni pripravljenosti ustreči šefu. Nikakor ne njegovim poželjivo pohotnim pogledom, zrcalci, ki izsevata njegova hotenja, da bi postala članica združbe sodelavk, ki so padle, govornice, natolcevanja, domneve, ni mladost, ki skače čez, kjer je most, ni prazna beseda, skriva in varuje svoje pravilo, le popotovanje do bistva je včasih vijugasta pot, izogniti se, zaviti in obiti cilj, vrteti se okoli okljukov, ampak nekaj resnice je pribite z nevidnimi žebli, ki jih ne odstrani nihče.

Rekel ji je, da je sam nemočen, o tem, njenem odločajo širše, kolegij, delavski svet, sindikalni odbor, delovne skupine. Natresel ji je odstavke iz zakona o združenem delu, moj bog, je vzdihnila in klicala v sebi na pomagaje, da sama ni razločila, koga, mar se ne omehča toliko, da ji prisluhne. Svojo hčerko vzdržujem sama! je kriknila in natresla osnovne podatke o socialnem položaju, ki jo pesti še bolj občutno in posledično, odkar je ostala sama s hčerko in prevzema nase breme, ki sta ga poprej porazdelila z možem na dva popolnoma enaka dela, nihče v prednosti, nihče z olajšavo, vsa čast mu, spominja se ga hvaležno, ni se izmikal svojemu deležu. Bil je

zlat. Sosede so se posmehovale: tale je zatrapana v svojega dedca, niti ne dojame, da je star, siv, bolan.

Zveni ji v ušesih, krivičnost ne pozna meja, glasba brez meja, surova resničnost ji udarja v noge, da jih težko premika in si odpočiva na klopi pred križiščem, kjer imajo avtomobili prednost in so pešci podrejeni, pomaknjeni v brezimnost, kdo je kdo, ni važno, čeprav je križišče urejeno s semafori in kadar mrknejo, ne izgubijo vrednosti, miličnik uravnava promet, da ne pride do zastojev, pride, pride. Všečno ji je prelivanje barv teh hitečih postav v vozilih in na prostem, obleke ukrojene po modi in ostalina preteklega, pol minulega, srednje minulega, glasovi in nemost, ropot vztrajnež, prelivanje naravnega v izumetničeno, vsak si lasti svojo pravico, ukrojiti si je ne more, ker odločajo drugi. Oni ji je dejal, da o tem njenem odločajo širše: kolegij, delavski svet, sindikalni odbor, delovne skupine. Kako pa bo vzdrževala hčerko, o tem je ne vpraša, njena nizka pokojnina ne bo zadoščala za obe, porazdeli sedanji mesečni znesek, ki je samo neznatno nad povprečjem osebnih prejemkov delavske družine, kako bo pa potem, ko bo prejela pokojnino. Ni hotel prisluhnuti, odmajal je z glavo, tresljaji narejeni, tresljaji priučeni, in poslal poglede v okno, v okvir deto steklo čakajoče na obiskovalca in gledalca, kakor da se mu od spodaj s pločnika kaže odgovor z velikimi neonskimi črkami, pa saj jih ne bi opazil, četudi bi bile tam te črke. Ni sklonil glave, držal se je zravnano, navpičnost telesa s pretankim vratom vrtiljakom za njegovo postavo, v tla leze, ni si kriv sam, majhnost mu je prirojena. Nikoli mu ni omenila, da ga je prerasla v višino za štiri centimetre.

Ne otrese se tega občutka, da je to razlog, pregrada med njima, ki je ne odstraniti, zaman so železa, zaman dinamitni naboji. Umikal je oči pred njenimi, a jih je čutila na svojih nogah, ko je odšla ven na hodnik, še kako sesajoče jih je čutila; njegova slabost, ranljiva točka, Ahilova peta, ki je ne zakrijejo široke obrvi, pod katerimi mu skačeta zenici po njenih nogah in nogah njenih sodelavk, kolikor je vidno in umišljeno še naprej v nevidnost. Ni izrekla na glas, varno je zaprla v svojo miselno skrinjico, sekretar ji je očital, da grdo in nespodobno govori o njem, svojem šefu, in ga obrekuje, kar ni niti lepo niti dostojno. Pridodal je nauk, da to počno pokvarjene ženske, ženske s ceste. V glavo ji je buhnil slap krvi in obraz ji je postal razbeljena plošča, da se je uplašila zase, dospela je v stanje najkrajšega koraka do kapi.

Sekretar je užival v zmagoslavju, da jo je privil na tesno, vijak z matico spojen neločljivo — in si je domišljjal, da je odmeril natančen udarec in je perfektno posegel vmes, kar je še isto uro sporočil njenemu šefu, ki se mu je od zadovoljstva in o pravem času opravljene poteze samodejno potresel podbradek, da je nedaleč od njega vendarle spretnež, ki je tej ženski priščipnil jezik.

Zato se med njima naramnično razteza hladnost in zdaj je napočil trenutek — pomnik in mejnik — na katerega je željno čakal vsa ta leta, dolga, predolga, da ji natrese ščepe povračila za vase usmerjene izstrelke, da si ga bo zapomnila in nosila v sebi še tedaj, ko bo v domačem stanovanju

preštevala bankovce in jih polagala na kupčke, živo pisane podobice, ki brez vedeževalke odkrivajo resnico. Tale kupček za stanovanje, onile za elektriko, plin in vodo, kozmetiki se je odpovedala.

Danja na skrivaj kupuje kozmetiko in si liči ustnice. Bežen pogled po njej: to ti ni potrebno, mlada si, mladost ne išče lepote v nadomestkih, kaže se naravno privlačna, čemu jo iznakaziti, še prekmalu ji brazde zareže čas, ždeči oprezovalec, ki ničesar ne prezre in je najbolj natančen statistik. Ne oglasi se proti njej, ker je popolnoma brez smisla, navrženo in odplavljeno, da še smetiščarji in podvodniki ne odkrijejo, dekletovi membrani sta neobčutljivi za zunanje vplive. To ji je dejala Danja in jo s tem razkačila; pravzaprav ni popolnoma opredelila občutkov, ki so se ji porajali. Ne pridobi je zase, ptica ujeda, sama potrjuje samostojnost in napada plen, ne ne, ne pusti se ji zavrteti na njeni plošči in plesati po njenih razglašanih tonih.

Nekaj bo morala storiti, da se bo ta napetost nehala. Kaj in kako? Pentlje, ki jih ne razveže, uganke, ki jih ne razreši.

Dvoje premaguje, z dvojim se ubada: skorajšnji odhod v pokoj in Danjina trma. Vmes zakoličena bojazen, kako ji bo poslej, prihodnost ne stopa na mestu: zdaj, zdaj, približuje se naglo: potem, potem, ne more je vljudno odsloviti: ne nadleguj me, oglasi se kasneje, morala jo bo sprejeti in se poistiti z njo. Sama, brez tujih vplivov, brez tuje pomoči stopa rahlo omotična, zamegljeno je, plast megle se je zgotčila, trak svetlobe ne pride pošev, na mavrico sploh ne pomisli, v tem vremenu, med temi tovarniškimi dimniki, dolgi in ozki tulci, očrnelost tam, kjer se končajo. Ne končajo se, dajo si predah in ne otresejo se radovednosti, ki je ne razbobnajo vsemu svaštvu, oni že vedo, da so rojeni za molčečnost. Razgledovanje si iščejo tam zgoraj, vzvišeni nad temi črviči tam spodaj na cestah, ulicah, križpotjih, važno jim je, da so vključeni, četudi z baloni sajevine, puhajoče pipe, pipa Tommyja Jerryja, reva majčkena in nebogljenja, postavi se jim v bok in poraste gor do njihovih vratov, dalj ne, ne dopustijo ji enačitve z njimi.

— Površen in prelahkoten je tvoj odnos do študija, ji je dejala, ko se je ponudila priložnost, obupno je, čaka na te priložnosti in jo zalezuje, ker se ji kačasto odmika, v enem stanovanju sta in jo obide, da vendarle nista, Danja v kuhinji, ona v sobi, ona v kuhinji, Danja v sobi. Iščeta se in lovita, mati in hči, po krvi iz enega vrelca, po odnosih mešanki, zmes rasti in usihanja, skeli in peče, da jima ni obstanka, hči prebujajoča se z notranjimi željami in zunanjimi pričakovanji, mati na meji zdravega razuma in nenormalnosti, nikakor ne dojamе dekletovega ravnanja, prilagoditi se ji sploh ne more, opotekavost se ji druží s padci.

V novo stanje je zanihala tedaj, ko je zaslutila, da je Danja postajala nemirna in skrivnostna. Zalotila jo je pred ogledalom, in to jo je tako osupnilo, da so se ji glasilke uprle, ni je nagovorila in ni je vprašala, zakaj se toliko ogleduje, lasje se ji ne redčijo, čelo ne skorji, nos ne kipi, lica se ne ohlajajo, ustnice ne povešajo, brada ne kosteni. Strmela je tja proti njej in mencala neučakano, da se miselno ujameta. Dekle jo je uzrla v ploskvi ogledala in sledil je učinek: nasmešek. Vzvod ni sprožil mehanizma, nastal

je konec, ko se še ni začel začetek, pogledi pobegavci sem in tja in v materinih ustih oživelost.

— Zakaj se toliko ogleduješ?

— Pogledujem sebe zunaj sebe.

— Nisem te vprašala o tem. Hočem le vedeti, zakaj se toliko ogleduješ.

— Bo že kako.

Strup, ki pomori v hipu in deluje s stoo odstotnim učinkom, ni prečitve, ni ustavitve, razlije se po notranjosti in napolni živčna vlakna. Zdrvelo je po njej in planilo neustavljivo, ni se več mogla brzditi, oprijela se je kljuge, ki jo je držala dotlej, zdaj jo je poprijela z vso močjo, da se ji je spotila dlan in je vlažnost zažuborela v brzicah v sledove znojnih kapljic, ki so privrele iz por na koži in so oblikovale različice vzorcev poplave.

— Kdaj se bom pogovorila s tabo? Ali bom to sploh dočkala? Kruta si postala do mene. Obravnavaš me, kakor da nisem tvoja mati. Pričakujem, da se pogovoriva preudarno. Da premisliva skupaj, kaj nama je storiti, kako ravnati, da se prebijeva skozi življenje in da ti ne boš trpela pomanjkanja. Življenje ni muha enodnevnica, iz danes se nadaljuje v jutri, v pojutrišnje in tako naprej. Zase nič ne rečem, upokojena se bom vživela v nastale razmere in sprejela, kar mi je ponujeno. Hočem le tebi dobro, da ne občutiš moje stiske. Zato pričakujem, da prisluhneš vsaj temu in mi daješ oporo, da ne bom več sama ugibala in premišljevala, ali se nama kaže upanje, da ne omagava in obleživa. V dvoje je lažje kot enemu samemu. V tem položaju sem jaz, tebe ni zraven. Tako več nočem in ne morem. Pridruži se mi vsaj z besedo in mi pritrđi, da čutiš enako kot jaz.

Izzvenelo je v prazno, Danja se ji ni odzvala, soha v ograji z neobčutljivim zrenjem predse, neobčutljiva za dogajanja in pripetljaje, mravlje si neovirano utirjajo potke v mravljinjakih, čebele hitijo iz panjev proti cvetnim čašam, muhe divjajo v preskokih in odpočivanjih na kamnu, lesu, pločevini, asfaltu, travah, vejah dreves, vejicah grmičev, v opečnatih špranjah — pričakovanje ji je ostalo.

Pričakuje, da se ujameta, potrebuje jo dete zdaj pubertetnico svojo, biti ob njej, čutiti jo v tej napetosti, ki ne pojenja, notranjost je preobtežena, doklej še bo mogla vzdržati, da ne klone? Pritiski v sencih, bolečina je sprožena in se ne oplasti, morala bi pomisliti vsaj na to, da ni tako preprosto izreči: — Bo že kako, naj zboli, in kaj bo potem z njo. Tedaj bo obležala v postelji in ji ne bo več mogla postoriti vseh uslug, ji streči ko majhnemu otroku, kar postaja že nenormalno, pubertetnica si lasti pravico sprejemati obilno in ničesar dajati, vračati sploh ne, sploh ne zahteva tega, bilo bi potrata z ničimer nadomestljiva, sme pa vendarle pričakovati njeno pripravljenost, da ji potrđi dejanske razmere v njenih razmerjih: karkoli stori, stori njej na ljubo, za njeno prihodnost, da bo socialno neogrožena študirala in doštudirala in bosta obe to dočkali, ne ona sama, ker bo obema lepše kot ostati sama in si očitati, da je povzročiteljica njene smrti.

Obotavlja se in ji ne izreče, ampak dolgo ne bo več vzdržala, zbiralnik se polni, čeprav je že prenapolnjen in ves preteč v glasilkah in v tkivu.

Ponovila je znano in doživeto in spet pristala v prostoru, ki je bil toliko let njen prostor, in je še zdaj, nihče ji ne more naravnih vrat spremeniti v okrasna vrata, nihče se ne more postaviti prednjo in ji preprečiti teh nekaj korakov od vhoda do stola za mizo, kjer je delala, ni počakala na povabilo, da sede na stol, usedla se je nanj, si ga prisvojila in obsedela, kakor da ne bo več vstala. Iz oči v oči, pogledi na usta, iz katerih pričakuje odrešilno sporočilo: Ne odganjamo te. S tabo bomo skleniti pogodbo in ostala boš tukaj v delovnem razmerju, dokler tvoja hči ne doštudira. Ne učaka tega sporočila, glas, ki jo doseže, ji prekinjajoče napove, da to ni tako preprosto, kot si ona sama zamišlja, izpolnila je oba pogoja za upokojitvev in uveljavila svojo pravico, ki ji pritiče in ji je nobeden ne more kratiti, naj pa tudi pomisli na mlade, ki čakajo, da se zaposlijo. Eden izmed njih bo nekoč prav tukaj, kjer je zdaj ona, nadaljeval njeno odhodnico in za njim bo prišel naslednji in za njim naslednji. Naravno je in namenjeno človeški vrsti, na to naj pomisli in ji popustijo dvomi, ki so že v metastazi.

Vsega ni več razločno slišala, čeprav ji je tedaj desno uho doseglo tla in jo je še stol pospremil tja dol.